

ANTROPOLOGI

I. INNLEDNING

A. AKTUELT BEGREPSFORRÅD KNYTTET TIL UTSAGN OM FENOMENET "MENNESKET"

- ånd, sjel, legeme; tanke, vilje, følelse; psykisk/fysisk;
- psykiatrisk/somatisk; menneskeverd; helse; sunnhet; sykdom;
- vesen, natur, normalitet, samvittighet, identitet, rolle, handling, forventning, motiver eller beveggrunner, jeget, selvet;
- stimulans; begjær; potensiale; arv og miljø; ansvar;
- feminint/maskulint; intelligens/intellekt; nerver; helsekost;
- makt; behov; libido, stimulus-respons; ego/superego/id; erkjennelse;
- selvstyrende system (feedback/kybernetikk); kunstig intelligens;
- nerveprosesser; darwinisme; rasisme; sadisme/masochisme; kjemi;
- kjærlighet; bevissthet; fantasi; kreativitet; transcending;
- livsfølelse; verdi; synd; moral; sentiment; mani/fobi; skam; glede, sorg; skyld; opplevelse; ressurser; autoritet; tilgivelse;
- kultur, etikk, estetikk, vitenskap, filosofi, jus, politikk, religion,
- sosialt liv, sosialisering, menneskerett;
- psykologi, pedagogikk, teologi, sosiologi, helsevesen, psykiatri, medisin/terapi, sosialantropologi,

B. AKTUELT FORESTILLINGSFORRÅD – "MODELLER" AV MENNESKET

1. GRUNNMODELLER OG PRIMÆRBEGREP

- Treleddet/tredelt: "ånd/sjel/legeme"; "tanke/vilje/følelse"
- Toleddet/todelt: "fysisk/psykisk"; "organisk/psykisk"; "somatisk/psykisk"; "mentalitet/realitet"
- Monistisk/ensartet: "mennesket = en kjemisk fabrikk"; varianter av "behaviourisme"

2. SEKUNDÆRBEGREP OG FRAGMENTER AV MODELLER

- Eksplisitte og implisitte modeller
 - uunngåelig uten et "menneskebilde" som referanseramme
 - "tatt-for-gitt-het" og "matrise-overføring"
 - konseptualisering (=begreps-og forestillingsdannelse)
- Originalt humane modeller vs overførte matriser
 - biologiske modeller (nat.vit.) - "menneskedyret"
 - Fysiske modeller (nat.vit.) - "menneskemaskinen"
 - Ideologiske modeller (polit.) - "maktmennesket"
- Erklærte/ideelle og effektive/praktiske modeller
 - Vitenskapenes menneskebilder
 - Ideologienes menneskebilder
 - Hverdagens/massemedienes menneskebilder

II. UTREDNING

A. MENNESKET I BIBELTEKSTENE

1. NT

- **Evangeliene:** ånden, sjelen, legemet, hjertet, sinnet, tankene ...
- **Paulus:** ånd/sjel/legeme, ånd/kjød, samvittighet, Ånden/Kjødet, erkjennelse, viten, kunnskap, tanker, sinn ...

2. GT

- ...skapt av jord -; - støv -; - gras -;
- ...Gud blåste livets ånd i dets nese ...
- ...skapt i Guds bilde, i Guds avbilde ...

3. Karakteristika samlet ved mennesket i bibeltekstene:

- Eksistens er identisk med **Gudsforhold**
- Maksimalt **individuell menneskeverd**
- Forholdet til **fysiske realiteter** (om-verdenen):
→ kontinuitet og diskontinuitet
- Forholdet **mellommenneskelig** (med-verdenen):
→ menneskehetens felles skjebne
- **Helhetlighet og enhetlighet** - men ingen "modeller"

4. Aspekter ved det *helhetlige* mennesket:

- **Ånd/pneuma:** mennesket som energisentrum, bevisst, villende..
- **Sjel/psyche:** mennesket som enkeltstående, overfor kosmos og Gud, bevisst og selvbevisst
- **Legeme/soma:** mennesket formet i organisk romlig utstrekning i kontinuitet med den fysiske substans
- **Kjødet/sarks:** mennesket som skapt, en åndelig-legemlig sjel, i forhold til Gud som skaper
- **Hjertet/kardia:** menneskets personlighetssentrum, kjernen som alt menneskelig stråler ut fra, motiver, tanker, holdninger, følelser
- **Synden/hamartia:** gjennomvever kjødet = hele mennesket

* **Merknad om lokaliseringen av det "indre" livet til fysikkens "ytre":** "hjerne" spiller i GT ingen rolle; "følelser" knyttes til mageregionen, i stedet for til "hjertet"; "alt er flyttet en etasje ned" i forhold til vår oppfatning.

B. MENNESKET I OLDKIRKEBEKJENNELSENE

1. **Gudsforholdet** er for mennesket gitt.
2. Det **personale** i "tror på" (= har tillit til) Gud – der også Gud er utvetydig personlig forstått, i både Fader, Sønn og Ånd.
3. Det **fellesmenneskelige**, både "Jeg tror" og "Vi tror"; markert individuelt, ikke kollektivistisk, men heller ikke individualistisk; "en hellig allmenn kirke" = "en folkeforsamling, som omfatter alle (slags) mennesker, hellige fordi de er Gud sitt folk" - i "de helliges samfunn".
4. "Syndenes forlatelse": sammenveving av **menneske/kjød** og **syndighet** - men det er *ikke identifikasjon mellom mennesket og det onde*.
5. "**Kjødet/legemets oppstandelse**": hele mennesket som skapning/kjød er gjenstand for nyskapelse.

C. MENNESKESYNET OG DOGMENE

Inkarnasjonen ⇔ det kristologiske dogmet

1. Forutsetningen for inkarnasjonsdogmet er: et absolutt skille mellom:

- **det dennesidige** = kjødet (=det skapte), det verdslige, det menneskelige, det timelige, det forgjengelige og døden; og
- **det hinsidige** = opphavet (=skaperen), det guddommelige, det evige, det ufor-gjengelige og livet.

2. Innholdet av inkarnasjonsdogmet er:

- **frelsen av mennesket**, og med det resten av skapningen (=alt kjød), er
- **i personen Jesus Kristus** - ved nyskapelsen av det fortapte.

3. Dogmet vil dermed først og fremst måtte bli:

- utgangspunkt for tankemessig utforming av **generell antropologi** i rammen av kristen tro; men det vil også kunne være:
- utgangspunkt for utforming av en **spesiell** "kristenmenneske-her-i-verden"-**antropologi**.

Triniteten ⇔ det teologiske dogmet

1. Vesens-triniteten og antropologien (immanent trinitet) ⇔ "mennesket skapt i Guds bilde"

2. Verks-triniteten og antropologien (økonomisk trinitet) ⇔ "mennesket skapt i Guds bilde"

D. MENNESKET I KIRKEHISTORIEN/KONFESJONENE

1. Oldkirken

a. Østkirken ⇔ gresk:

- Tre-leddet: **ånd - sjel - legeme** (pnevma/psyche/soma).
- Dette er bevart i De ortodokse kirkene. Der er også bevart forståelsen av **syndens makt i kjødets fysiske skjebne: døden/forgjengeligheten**.
- Antropologien er først og fremst *allmenn-menneskelig*.

b. Vestkirken ⇔ latinsk:

- To-leddet: **ånd/sjel** flyter sammen i motsetning til **legeme**.
- Jfr. siden: **mentalitet** (<mens) - **legemlighet** (<corpore).
- Allerede med Augustin interessen for **naturen** (=kjødet), i fokus på **syndigheten i naturens begjær/vilje -> skyld**.
- Antropologien mer fokusert på det *kristen-menneskelige*.

2. Middelalderen

Thomas Aquinas (⇔Aristoteles): "animal rationale" er det generelle menneskebildet; i kristenmenneske-antropologien, ideene om en 'natur', komplettert med en tilført 'overnatur'.

3. Reformasjonen - betinget av vestlig/latinsk tilrettelegging

1. **Erasmus**/reformkatolsk: Den frie vilje - og skyld

2. **Luther**/luthersk: Menneskets trellbundne vilje - og skyld. For Luther er "kristenmennesket": simul justus et peccator

3. **Calvin**/reformert: Kristenmenneskets disiplin/vilje - og skyld

Det skjer nå videre et skifte fra en antropologi med "ånd/sjel og legeme" til et menneskebilde av "**tanke/vilje/følelse**". Dette perspektivet på mennesket lar det fysiske i skyggen, det er en differensiering av bevissthetslivets side alene. Med dette forsvinner også skjebne-motivet i syndighetsforståelsen, til fordel for skylds-motivet. I tillegg til denne endimensjonaliteten med tendens til å legge hovedvekten på **én side** av disse sidene, eller delene, av mennesket på bekostning av de andre.

4. Ortodoksien ⇔ rasjonalismen

Det viktigste i mennesket er **tanken** - fornuft/**ratio**/intellekt - og dens aktiviteter i resonnement, refleksjon, argument. Skriftlige ord - eller objektive tankekompleks - er formidlere av tro. Tankens refleksjoner i resonnement i begreper er uttrykksformen for troen > læreutforming; etter hvert blir dette også troens substans.

- *Syndighet* er: **objektivt konstatert skyld**, viljes-skyld.

5. Pietismen ⇔ romantikken

Reaksjon mot vektleggingen på 'tanken' eller 'hodet', ved sterk vektlegging på en annen side i mennesket 'følelsen' eller 'hjertet' (opplevelse/omvendelse).

- *Syndighet* er **den subjektive følelsen av skyld**, viljes-skyld - appell til omvendelsens nye vilje.

6. 1800-tallet

- Framvekst av livsanskuelser alternative til kirkens, som også gir alternativ eksplisitt og implisitt antropologi:
 - Religionskritikken
 - Materialismen
 - Evolusjonismen
 - Darwinismen
- I kirkelig sammenheng manifesteres forskjellige antropologier, særlig om **kristenmennesket**, først og fremst i de ulike **tradisjonene av fromhetstyper** som fraksjonene i kirker og trossamfunn basert på den etterreformatoriske utviklingen, idealiserer eller krever realisert.
- *Syndighet* er: å være utenfor fromhetsgruppen.

7. 1900-tallet

- Sekularismen
- Freudianismen
- Den global migrasjonen ("rase"-spm.)

Fromhetstypene, den kristenmenneskelige antropologien har i begynnelsen stadig hovedinteresse og fikseres, mens den generelle antropologien forblir svakt bearbeidet.

- *Syndighet* er indrekristelig: ikke-konform fromhetsstil.

Dominant på 1900-tallet blir **a-kirkelige menneskebilder** preget av **fysiologi**. Et resultat av 1800-tallets ideologiske materialisme. I **psykologien** har dette gitt en del ensidig fysiologiske perspektiver (behaviourisme). Ironisk nok er det lite "sjel" igjen i dens virkelighetsmodeller.

Årsaken til dette ligger neppe så mye i filosofiske og ideologiske overveielser som i fagets sterke preg av underkastelse under metodiske idealer som (ukritisk) er overført fra **naturvitenskapen**. Dermed overføres implisitt til psykologien også naturvitenskapens legitime krav om at objektene skal oppfattes materielt-organiske og ikke innprojiseres humane trekk.

Det samme ser ut til å dominere **medisinen** og dermed også helsevesenet, siden det er strukturert i forlengelsen av legeviten. Jfr. dagens etiske debatter, f.eks gen-teknologi.

Faktisk ser det ut til at det fins grunner til å si at også **psykiatrien**, behandlingen av den patologiske psyken, domineres av de samme perspektiver. I tillegg dominerer psykiatriens forståelse av "sjeleliv" totalt over en psykologisk viten om regulære forhold.

III. DRØFTING

1. Dagens menneskebilde - finner vi i:

- a. Massemedia
- b. Politikken
 - teoretisk: verbalt ideologisk
 - praktisk: samfunnsforvaltningen
- c. Vitenskapene
- d. Næringslivet
- e. Alternativbevegelsene

2. Dagens menneskebilde - verserer som:

- a. Uklart - forvirret begrepsbruk og forestillingsmasse
- b. Ureflektert - implisitte, ukritiske overførte modeller

3. Dagens menneskebilde - preges av:

- a. Fragmentarismen
- b. Fysiologismen
- c. Individualismen
- d. Reduksjonismen
- e. Hierarkismen
- f. Reproduksjonismen
- g. Immanentismen

4. Dagens menneskebilde - kristent baserte korreksjoner:

- a. Helhetlighet
- b. Sosialitet/identitet: fellesskapet/indvidet
- c. Åndelig-sjelelig-legemlig person
- d. Humanitet: den **bevisste** organismen
- e. Religiositet: den **transcenderende** organismen
- f. Potensialitet: den **kreative** organismen
- g. Gudsforholdets mulighet

IV. KONKLUSJON - Betydningen av et kristent menneskebilde for diskusjonen av:

- a. Rase
- b. Kjønn
- c. Identitet
- d. Menneskerett
- e. Menneskeverd